

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Uformel økonomi og social arbejdsdeling

En fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst

Koch, Ulla

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/freia.14142587](https://doi.org/10.5278/freia.14142587)

Publication date:
1992

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Koch, U. (1992). *Uformel økonomi og social arbejdsdeling: En fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst*. Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. FREIA's tekstserie Nr. 4 <https://doi.org/10.5278/freia.14142587>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Ulla Koch

Uformel økonomi og social arbejdsdeling

- en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst

FREIA

*Center for Kvindeforskning i Aalborg
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitetscenter
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø.
Tlf.: +45 98-158522 Fax.: +45 98-153298*

Tekst
April 1992

4

Ulla Koch

Uformel økonomi og social arbejdsdeling

- en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst

Ulla Koch:
Uformel økonomi og social arbejdsdeling
- en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst

Tekst udgivet af
FREIA, Center for Kvindeforskning
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitetscenter
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø
tlf. 98-158522

Tryk: Kopicentralen AUC, 1992

ISSN: 0907-2079

FREIA's tekstserie indeholder foreløbige arbejdstekster, papers til konferencer og seminarer, projektbeskrivelser, foredragsmanuskripter, kapitler fra bøger mv. lavet af forskere med tilknytning til FREIA eller forskere, som har besøgt centret. Formålet med tekstserien er at udbrede kendskabet til FREIA's aktiviteter både internt og eksternt. Teksterne kan bestilles ved Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, tlf. 98-158522 lokal 2452.

I FREIA'S tekstserie er udkommet:

1. Karin Widerberg: Udfordringer til Kvinneforskningen i 1990'erne -föredrag på Center for Kvinneforskning i Aalborg 10.5., 1990.
2. Beretning, 1992.
3. Ann-Dorte Christensen: Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark - mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle, 1992.
4. Ulla Koch: Uformel økonomi og social arbejdsdeling - en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst, 1992.
5. Marianne Rostgaard: Kvindearbejde og kønsarbejdsdeling i tekstilindustrien i Danmark ca. 1830 - 1915, 1992.
6. Inger Agger: Køn og krænkelse - om politisk vold mod kvinder, 1992.

1. Indledning

Igennem de fem år, hvor jeg har beskæftiget mig med uformel økonomi, har en ikke ualmindelig reaktion fra personer, jeg har meddelt mit projektemne, været: hvordan kan man forske i det? Enkelte har endda været så rabiante, at de skråsikkert har hævdet, at det ikke kan lade sig gøre at forske i et sådant emne. Men er man på een gang naiv, uforfærdet, stædig og flittig, så tror jeg, at temmelig mange tilsyneladende umulige projekter faktisk lader sig realisere. Både indenfor forskningen og i andre af livets gebeter.

Hvad der i øvrigt er praktisk med hensyn til personlige og faglige egenskaber vil jeg ikke komme nærmere ind på i denne sammenhæng, men jeg vil i denne forelæsning give et overblik over indholdet i det materiale, som indgår i afhandlingen, ved at præsentere den række af metodemæssige problemstillinger, som jeg har arbejdet med undervejs i forløbet.

De metodemæssige problemstillinger jeg vil komme ind på har forskellig karakter. De vedrører både:

- projektstyring og forskningspsykologi
- projektdesign og forskningsstrategi
- metodologi
- videnskabsteori

Sådanne metodemæssige problemer, har fortløbende krævet, at jeg har måttet gøre nogle valg, og resultatet af disse beslutninger er de, der slutteligt er udkrystalliseret i afhandlingens tekster.

Jeg har valgt denne indfaldsvinkel i dag, fordi jeg dermed på een gang kan præsentere forskningsprocessen og dennes resultater. Desuden går jeg ud fra, at mange af jer, der er dukket op her i dag, ikke kun er kommet for at være tilhørere, men forhåbentligvis også for at

fremsætte en kommentar eller et spørgsmål. Det tror jeg vil være lettere at gøre, hvis både resultater og metodespørgsmål er blevet fremlagt.

2. Projektets udspring og organisatoriske rammer

Videnskabssociologisk forskning fortæller os, at en forskningsproces ikke forløber uafhængigt af de miljømæssige omgivelser og de faglige traditioner, som er synlige for forskeren. Derfor må både forskningsprocessen og de faglige produkter ses i deres miljømæssige og traditionsmæssige kontekster. Det er disse kontekster, der giver normerne for, hvad der er god og dårlig videnskabelig praksis - eller formuleret et videnskabsteoretisk begreb: Det er i disse kontekster at både den positive og den negative heuristik udvikles og formidles.

Projektet udsprang emnemæssigt af den anvisning, der blev givet i stillingsopslaget for det kandidatstipendium, der har været ramme for studiet:

"Formålet med stipendiet er teoretisk og empirisk, at belyse forskydninger mellem den formelle og uformelle økonomi m.s.h.p. ændringer i fordelingen mellem lønnet og ulønnet arbejde.

Jeg valgte på et tidligt tidspunkt i projektforløbet at lægge hovedvægten på teoretiske og metodiske problemstillinger fremfor empiriske analyser.

Miljømæssigt forelå disse anvisninger i stillingsopslaget:

"Stillingen forventes tilknyttet Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, med mulighed for at blive tilknyttet de

eksisterende forskningsmiljøer omkring samfundsøkonomi og kvindeforskning."

Dermed var de miljømæssige omgivelser givet. De miljømæssige omgivelser og de faglige traditioner, d.v.s. samfundsøkonomernes og kvindeforskernes faglige traditioner, var således de, der skulle være synlige som konkret kontekst for projektets gennemførelse.

Der var således i princippet masser af traditioner at bygge på.

Problemet var blot at ingen af disse miljøers faglige traditioner direkte rummede forskningsmæssige anvisninger for, hvordan man kunne forske i noget, der indbefatter den uformelle økonomi. De synlige faglige traditioner indenfor samfundsøkonomi, rummede desuden ingen solide anvisninger på, hvorledes man må indtænke køns kategorien i økonomiske analyser. Og de synlige faglige traditioner indenfor kvindeforskningen rummede ingen solide anvisninger på, hvorledes man indtænker de økonomiske aspekter af den samfundsmæssige kønnede virkelighed. Indenfor begge traditioner kunne der nok findes nogle tentative anvisninger, men ingen solide, veletablerede og gennemprøvede anvisninger på en acceptabel videnskabelig praksis forelå. Det var således temmeligt vanskeligt identificere elementer til en for projektet befordrende heuristik.

Hvad gør man så? Ja, det er i en sådan situation, at det er det nyttigt at være naiv, uforfærdet, stædig og flittig.

Forskningsstrategisk er der to veje at betræde i en sådan situation: Man må forsøge at udvide sit synsfelt til at række ud over de traditioner, som man fagligt er sat i. Og man må forsøge at tænke selv.

Jeg vil gerne indrømme, at det er meget ubehageligt, at skulle tænke selv. Ikke fordi det nødvendigvis er særligt svært, men fordi det fremkalder utryghed. Jeg tror de fleste af jer her selv har prøvet det - både det at tænke selv og det at blive utryg derved. Man bliver utryg fordi hele ens berettigelse som akademiker og intellektuel står og falder med evnen til at kunne og turde tænke selv og at være i stand til at kunne formidle disse tanker på en relevant facon. Det er derfor, at både projektgrupper og forskningsmiljøer, kan være så produktive konstruktioner, for de udgør et psykologisk tryghedsrum, hvor man har mulighed for at foretage en første præsentation af sine tanker i form af et oplæg eller et arbejdspapir, som man kan stole på bliver underlagt en solidarisk kritik, således at det kan blive styrket m.h.p. at kunne stå imod en bredere og mere nådesløs offentlighed. Desværre kan det også ende således, at det i gruppesolidaritetens, konformitetens og faglighedens navn, netop er de selvstændige tanker, som bliver høvlet bort af den kollegiale kritik. Færdes man på tværs af faglige traditioner, kan man meget let risikere, at det er meget lidt, der bliver ladet tilbage. Ihvertfald vil man opleve, at det er vidt forskellige og ofte modstridende kommenteringer, som et og samme arbejdspapir fremkalder i forskellige faglige sammenhænge.

Men det at arbejde indenfor - eller snarere imellem - forskningstraditioner med modstridende anvisninger behøver dog ikke nødvendigvis at fungere intellektuelt destruktivt. Videnskabsteoretikeren Sandra Hardings kommer i sin artikel i "Køn og videnskab" ind på, under hvilke betingelser en sådan placering kan vendes til en videnskabelig og epistemologisk fordel. De fordele, der, ifølge Harding, knytter sig til en position, som det hun kalder en "outsider indenfor" ligger i, at den kræver en eksplicit handling, når man bruger andres faglige indsigter. Det bliver således umuligt robotagtigt at gentage, hvad andre tænkere har skrevet. Man må lægge sin egen vinkel på stoffet og give sin egen gode begrundelse for at anvende de valgte metoder.

Man kan med andre ord ikke slippe for at tænke selv.

3. Kvindeforskning i økonomisk forskning - en metodediskussion

Den første tekst, som indgår i afhandlingen er artiklen "Kvindeforskning i økonomisk forskning - en metodediskussion" fra antologien "Køn og videnskab". Ærindet med den artikel var at forsøge mere systematisk at få identificeret og afklaret en række metodespørgsmål, som må rejse sig ved en eksplicit inddragelse af kønsategorien og af ligestillingsmålsætninger i økonomiske analyser, end det var muligt ved hjælp af de tekster, som forelå i 1988.

I artiklen beskriver jeg fire forskellige måder, hvorpå kønsategorien bør indgå i økonomisk forskning, underlagt et ligestillingsperspektiv.

Dernæst argumenterer jeg for, at ligestillingsmålsætningen må defineres og operationaliseres konkret i forhold til den successive samfundsudvikling.

Endelig gennemgår jeg en række konkrete eksempler på økonomiske analyser,

1. i de første analyseeksempler viser jeg at kønsategorien undertrykt, idet analyserne ignorerer eksistensen af oplagte kønsforskelle.
2. i det næste omtalte eksempel på økonomisk analyse påviser jeg at analysen kommer til at fungere legitimerende og cementerende i forhold til kønsulighederne i kraft af den måde analysen er opbygget på.
3. endelig omtaler jeg en analyse, hvor kvindeundertrykkelsesmekanismer er i fokus i en analyse af forskellige monetære systemer.

Med den artikel intenderede jeg således selv at præsentere nogle centrale elementer til en heuristik for et projekt som lå på usikker grund i et fagligt grænseland.

4. Økonomis teoris syn på kvinder og husarbejde

Når de givne faglige traditioner ikke er i stand til at give konkrete anvisninger for, hvorledes man skal gribe et projekt an, så vil en anden fremgangsmåde naturligt bestå i, at orientere sig mod andre traditioner, for derved at kunne udvide sit synsfelt til at række ud over de traditioner, som man fagligt er sat i.

Men en sådan strategi giver nogle projektstyringsmæssige vanskeligheder især i forbindelse med litteraursøgning og litteraturanvendelse. Man ved ikke helt præcist, hvad man leder efter og hvilke bibliografiske indgange, der kan være givtige. Jeg har brugt flere tusind timer på at lede efter og på at gennemgå litteratur, som har været mere eller mindre tæt på den problemstilling, jeg præsenterede indledningsvist. Og på litteratur om teori og metodespørgsmål, som overhovedet ikke drejede sig om noget med uformel økonomi, men som måske alligevel kunne vise sig at give inspiration eller kunne bruges indirekte.

En samlet afrapportering af dette arbejde vil komme senere i form af en bibliografi. En mere indholdsbeskrivende rapportering foreligger i form af artiklen "Økonomisk teoris syn på kvinder og husarbejde". I den præsenterer jeg en teoriehistorisk gennemgang af, hvorledes man op gennem dette århundrede i forskellige typer af økonomisk teori, har indtænkt husarbejdet og kvindernes position i den samfundsøkonomiske arbejdsdeling.

Forskningsstrategisk hører en sådan historieskrivning, efter min opfattelse, med til at identificere og afgrænse et forskningsfelt. Min

litteratursøgning viste, at der faktisk foreligger masser af litteratur, men det er meget sparsomt med oversigtsværker og systematiserende og diskuterende sekundærlitteratur.

5. Teori om arbejdets sektorielle bevægelser

Netop manglen på systematiserende og diskuterende sekundærlitteratur er påfaldende, når man beskæftiger sig med teori der indbefatter den uformelle økonomi. Der findes partielle surveys, men mange forfattere, som interesserer sig for uformel økonomi starter på næsten bar bund, med meget få og tilsyneladende lidt tilfældigt udvalgte referencer at støtte sig til. For ikke selv at gentage en sådan fremgangsmåde, indså jeg, at der var et oplagt forskningsstrategisk behov for at få beskrevet de foreliggende teorivarianter, på en sådan måde, at det kunne blive muligt at foretage videregående teori og metode-diskussioner.

Jeg vil lige erindre om, at formålet med kandidatstipendiet var teoretisk at belyse forskyninger mellem den formelle og uformelle økonomi, m.s.h.p. ændringer i fordelingen mellem lønnet og ulønnet arbejde. Det har jeg kortere i afhandlingens titel kaldt: Teori om arbejdets sektorielle bevægelser, hvormed jeg implicit refererer til: arbejdets bevægelser mellem den private erhvervssektor, den offentlige sektor og sektoren for husholdningsproduktion.

Sigtet med afhandlingens hoveddel har således været at give et overblik over de teorisystemer, der inddrager den uformelle økonomi i analyse af den samlede økonomiske strukturforandringsproces. Gennemgangen skulle struktureres på en sådan måde, at det vil være muligt at foretage meta-teoretiske diskussioner af de særlige problemer, der knytter sig til at begrebsliggøre og at udvikle beskrivelsesformer, der kan indbefatte de uformelle økonomiske aktiviteter.

Det er karakteristisk og vel ikke særligt forbavsende, at de teorivarianter, der er at finde, tager afsæt i de økonomiske metodologiske hovedretninger eller plukker derfra. I afhandlingens hoveddel præsenterer jeg teorier, som falder indenfor hhv. de klassisk institutionelle, de neoklassiske og de marxistiske traditioner samt en nyere eklektisk innovationsteori orienteret variant.

Et kort resume af de forskellige teorivarianters fokus og udsagn:

Economics of Householdproduction

Som eksponent for de ældste teoriformuleringer omkring arbejdets sektorielle bevægelser har jeg i afhandlingen valgt Margaret Reids bog "Economics of Householdproduction". Særegent for Reids analyse er, at dens historiske kontekst udgøres af overgangen fra landbrugssamfund til industrisamfund. Den fokuserer på de ændringer der da sker i arbejdets fordeling mellem husholdningssektoren og den private erhvervssektor i og med industrialiseringen og urbaniseringen. Den teknologiske udvikling, som bevirker den industrielle produktionsforms vækst, udgør een vigtig drivkraft bag udviklingen. Husholdningernes adfærdsmønster er dog ifølge Reid både præget af en tilpasning til ændrede økonomiske omgivelser og af vaner og traditioner, hvorfor udviklingen i husholdningernes opgavevaretagelse og arbejdskraftallokering må forstås i historiens lys.

Selvom Reids analyse oplagt knytter sig til en tidligere fase af den økonomiske strukturudviklingsproces, end de øvrige teorivarianter, jeg har inddraget, synes jeg dog hendes analyseform er værd at interessere sig for, fordi den med sin grundighed og nuancerighed gennem en lang række begreber og beskrivelsesformer får beskrevet fænomener og mekanismer, som vil være relevante at overføre til analyser af senere faser i den økonomiske udviklingshistorie.

New Home Economics

Indenfor New Home Economics traditionen arbejder man med ved hjælp af den neoklassiske metodologi at udforske husholdningernes valgsituation i forbindelse med ressourceallokering og tidanvendelse. På forskellige måder analyseres hhv. de enkelte husstandsmedlemmers eller den samlede husstands betingelser for nyttemaximering. Særegent for denne gren af det neoklassiske analyseapparat er dels at man underlægger tidsanvendelsen en allokeringsbeslutning og dels at man opererer med en husholdningsproduktionsfunktion.

Karakteristisk for analyseformen er, at den meget præcist formår at sammenstille en række af de faktorer, der har betydning for den individuelle valgsituation, og som dermed er afgørende for arbejdets fordeling mellem sektorerne. Men det er reelt umuligt at drage nogle konkrete konklusioner om arbejdets sektorielle bevægelser, eftersom dette er afhængig af udviklingen i en række forhold, som står eksogene modellerne. Det vil derfor være nødvendigt at inddrage supplerende analyser, som kan afklare de for modellerne eksogene faktorer.

Marxistiske teorier

Først med en yngre version af marxistisk teori bliver den offentlige sektor inddraget som en producerende sektor. Det sker i forsøget på at udvikle marxistiske, feministiske teorier, som omhandler de langsigtede historiske udviklingstræk for det arbejde, der udføres i alle tre sektorer. I dette teoretiske arbejde forsøger man at integrere kvinders rolle som både husmødre og lønarbejdere, samt indtænke statens betydning for denne dobbeltrolle. I den forbindelse bliver der sat fokus på betydningen af interessemodsætninger både internt i familien og mellem familien og omverdenen, d.v.s. overfor hhv. arbejdsgivere og staten.

Social innovation and the division of labour

Den sidste type teori, som jeg vil omtale står Gershuny som eksponent for. Der findes en række teoretiseringer, som metodologisk har mindre entydige indfaldsvinkler, først og fremmest fordi de betjener sig af teorifragmenter fra forskellige økonomiske metodologiske traditioner, og/eller fordi de også trækker på andre fagdiscipliners metodologier, typisk sociologi.

Det centrale tema i Gershunys bog er det gensidige forhold mellem social innovation og økonomisk struktur. Med økonomisk struktur menes hvorledes de forskellige typer af arbejde fordeles mellem

- de forskellige erhverv og jobs
- lønnet og ulønnet arbejde
- forskellige mennesker, herunder mænd og kvinder.

Med sociale innovationer menes, at der sker skift i de teknikker, hvormed et givet forbrugsbehov tilfredsstilles. F.eks. når der sker et skift fra offentlige transportmidler til privatbiler. Begge metoder retter sig mod at få tilfredsstillet et transportbehov, men den ene metode fremkalder beskæftigelse for bus- og tog fabrikernes personale og for det servicepersonale, der betjener dem. Privatbillionen derimod skaber beskæftigelse for bilfabrikernes personale, ikke for noget servicepersonale, men derimod kræver det bilistens egen uformelle arbejdsindsats. Den teknologiske udvikling udgør her den centrale forklaringsfaktor bag disse skift i beskæftigelsens placering. Det bliver den tekniske løsningsmodel, som samlet set er billigst for forbrugerne, der bliver fremherskende. Da serviceydelser er arbejdskraftintensive og derfor relativt dyre, vil det tendere at forbrugsmønstret vil udvikle sig hen i retning af løsningsmodeller, hvor forbrugerne servicerer sig selv ved hjælp af masseproduceret husholdningskapitalstyr. Der er derfor, ifølge Gershuny, ingen grund til at forudsige, at husarbejdet bliver afskaffet af den masseproducerende industrisektor, men det vil ændre karakter i og med den teknologiske udvikling.

Gershuny er således den der kommer tættest på at sige noget konkret om arbejdets sektorielle bevægelser.

Metateoretisk opsummering og diskussion

Afslutningsvis i afhandlingens hoveddel kommer jeg ind på nogle centrale temaer, der er fælles for de respektive metodologiske approaches, fordi de knytter sig til det at begrebsliggøre og beskrive den uformelle økonomi og arbejdets sektorielle bevægelser. De mest centrale temaer udgøres her af, hvorledes man afgrænser de uformelle arbejdsaktiviteter i forhold til andre aktiviteter, og hvorledes man definerer den uformelle økonomi.

Afhandlingen afsluttes med en diskussion af, hvorledes man skal beskrive karakteren af produktionsoutput og produktionsteknologi i husholdningen, og hvad en sådan beskrivelsesform betyder for mulighederne for at identificere arbejdets sektorielle bevægelser.

6. Om hverdagsliv og om omsorgsopgaver

At arbejde med at udvikle begreber og beskrivelsesformer på et teoretisk niveau, har i sidste ende kun sin berettigelse, hvis disse viser sig nyttige i forbindelse med konkrete analyser.

I to artikler konkretiserer og anvender jeg nogle af de teoretiske og metodemæssige indsigter, som er frembragt i de førnævnte teori- og metodeudviklende tekster.

I artiklen "*Kan de danske omsorgsopgaver komme i klemme med det indre marked?*" diskuterer jeg mulige afledede effekter på den danske omsorgsvaretagelse ved en europæisk økonomisk og politisk integration. Artiklen er fra 1989 og blev skrevet som et oplæg til en europæisk konference. Med artiklen intenderede jeg på een gang at demonstrere en analyseform, som indbefatter den uformelle økonomi

og samtidig for andre landes konferencedeltagere at beskrive de danske særtræk med hensyn til den sociale infrastruktur. Siden da, er artiklen helt klart og glædeligt nok blevet overhalet af nyere og mere grundige analyser, hvor især Bent Rold Andersen har markeret sig med flere bogudgivelser.

I en anden artikel *"Det nye hverdagsliv i et samfundsøkonomisk perspektiv"* har jeg vendt analysekikkerten den modsatte vej. Det nye hverdagsliv er en forskerkonstrueret vision for en alternativ måde at indrette hverdaglivet på. Den vision tager jeg op til kritisk efterprøvelse, idet jeg især argumenterer for, at man ikke kan beskæftige sig med hverdaglivskonstruktioner uden at inddrage forholdene på arbejdsmarkedet og den generelle samfundsøkonomiske udvikling i øvrigt. Artiklen blev oprindeligt formuleret som et indlæg på en offentlig høring arrangeret af Dansk Kvindesamfund i Aalborg med forskere, en kommunal politiker og en kommunal embedskvinde i panelet.

Fælles for de her to artikler er, at ved at anvende en analysemetode, hvor fokus sættes på samspillet mellem udviklingen i det formelle arbejde og det uformelle arbejde, bliver det muligt at beskrive nogle mekanismer og trends i levevilkårende, som ikke ville kunne identificeres ved alene at sætte fokus på enten aktiviteterne i husholdninger og netværk eller alene på arbejdsmarkedet og makroøkonomiske størrelser.

7. En bevægelse er en proces

En kort forskningsstrategisk opsummering:

1. Artiklen "Kvindeforskning i økonomisk forskning" retter sig imod at afsøge elementer til en heuristik for inddragelse af kønskategori i økonomisk forskning.

2. Artiklen "Økonomisk teoris syn på kvinder og husarbejde" retter sig imod at identificere og afgrænse forskningsfeltet ved at skrive dets teorihistorie.
3. Afhandlingens hoveddel "Teori om arbejdets sektorielle bevægelser" sigter mod at tilfredsstille det oplagt forskningsstrategisk behov der eksisterer i forhold til at få beskrevet de foreliggende teorivarianter på en sådan måde, at det kan blive muligt at foretage videregående teori og metode-diskussioner.
4. Artiklerne om "EF og omsorgsopgaver" og "Det nye hverdagsliv" sigter mod at afprøve analyseformer, der indbefatter både det formelle og det uformelle arbejde. Samtidig skal de demonstrere, at ved at fastholdet perspektivet på de samlede arbejdsaktiviteter er det muligt at producere nogle indsigter, som ikke kan fremkaldes ved ensidige fokuseringer på enten den ene eller den anden type arbejde.

Som det forhåbentlig skulle være fremgået af den foregående gennemgang, så har kunsten ved at indtænke den uformelle økonomi i den samlede økonomiske strukturudviklings, bestået i at udbygge og tilpasse en række kendte økonomiske metodologier, som alle oprindeligt er udviklet i med henblik på at beskrive fænomener i den formelle økonomi.

Hvis vi igen skal repetere formålet med stipendiet så var det at belyse forskydninger mellem den formelle og uformelle økonomi. Men fælles for de omtalte overførte metodologier er, at de alle er udformet på en måde, så de analyserer forhold, som antages at *give anledning til forskydninger*. Men der er ikke nogen af metodologierne, der belyser selve forskydningsprocessen - altså selve bevægelsen.

Ifølge *Reid* antages husstanden at tilpasse sig ændrede økonomiske omgivelser på en måde, hvor vaner og traditioner spiller ind. Men det forklares ikke, hvad dette indebærer i forhold til at beskrive processen.

Ifølge den *neoklassiske metodologi* foretages succesive allokeringsbeslutninger, hvor husstandens simultant beslutter hvilke forbrugsgoder, der skal købes færdige, og hvilke der skal produceres og hvor meget arbejdskraft der skal lægges i husholdningsproduktionen og på arbejdsmarkedet. Men hvorledes disse beslutninger kommer i stand, og hvorledes husstanden ændrer adfærdsmønster siger teorien intet om.

De *marxistiske teorier* fokuserer på konkrete ændringer i interessemodsætninger internt og eksternt husstanden som begrundelse for ændringer i arbejdets sektorielle fordeling. Men teorierne antyder intet om, hvorledes disse interessemodsætninger identificeres, og hvilke konkrete strukturforandrende handlinger, de afstedkommer.

Gershunys teoretiske fundament rummer både elementer fra den neoklassiske valghandlingsteori, samt nogle marxistisk inspirerede pointer. Han tilføjer dertil et innovationsorienteret element og dermed er han den der kommer længst med at beskrive selve forskydningerne og ikke kun de forhold, som antages at give anledning til forskydninger, idet han skriver om teknologispredning og hvilke forhold, der antages at hhv. hæmmer og fremmer teknologispredningsprocesser.

Når nu kunsten at indtænke den uformelle økonomi i den samlede økonomiske strukturudviklingsproces, har bestået i at udbygge og tilpasse kendte økonomiske metodologier, som oprindeligt blev udviklet med henblik på at beskrive fænomener i den formelle økonomi, så ville det jo være naturligt at spørge sig selv, om der måtte eksistere alternative metodologiske approaches, som er mere

velegnet til at beskrive forskydninger mellem den uformelle og den formelle økonomi set som en proces. Eksisterer der en metodologisk approach, som ved passende modificeringer og udbygninger kan overføres på denne problemstilling? For mig er spørgsmålet åbent, og det ville være glædeligt, hvis nogen fra salen kunne bidrage til at belyse dette spørgsmål. På det seneste er min nysgerrighed blevet vakt af det evolutionære forskningsprograms eventuelle potentialer i forhold til min problemstilling. Den evolutionære teori er konstrueret som en analogimodel til biologiens evolutionslære.

Meget kort om den evolutionære teoris muligheder:

Husstandens adfærdsmønster er karakteriseret ved vaner og traditioner, hvilket er analogt til rutinebegrebet. Rutiner indbefatter viden om, hvordan man kan gøre forskellige ting. Men vaner og traditioner ændres efterhåndens og ifølge evolutionsteorien sker det som reaktion på innovationer. Reaktionen på innovationer består i at søge at få etableret nye rutiner.

8. Beskrivelse af processer

Ifølge den evolutionære teori må en beskrivelse af en proces tage udgangspunkt i et adfærdsteoretisk studium, hvor der sættes fokus på en række tilstandsvariable for en given organisation. Disse tilstandsvariable indbefatter det konkret eksisterende kapitalapparat, de anvendte teknikker og rutiner. Når disse er afklaret skulle det være muligt at sige noget om husstandens tidsanvendelsesmønster og efterspørgslesmønster. Innovationer kan give anledning til en reaktion i form af ændringer i rutiner, hvor beslutningen bag reaktionen antages at være begrænset af beslutningstagernes kompetance og vidensmængde.

I en svensk udredningsrapport fra 1975 af Jan Bilgren udvikles en beskrivelsesmodel for husstanden og gennemføres en empirisk analyse

på en måde, som modsvarer den evolutionære teori for processer. Fokus for Bilgrens analyse ligger på de mere eller mindre kontinuerlige processer, som udspiller sig mellem omgivelserne og husholdningssystemet. I beskrivelsesmodellen, som tager udgangspunkt i systemteori, beskrives husstanden som en organisation, hvis medlemmer forudsættes at have delvist fælles mål. Disse mål opfyldes ved at husstandens medlemmer individuelt eller i fællesskab udfører forskellige aktiviteter. Som udgangspunkt for disse aktiviteter er husstanden i besiddelse af en række ressourcer, som er økonomiske, tidsmæssige, produktionsudstyr samt adgang til forskellige serviceydelser. Det specielt interessante ved Bilgrens beskrivelsesmodel består i, at han med denne er i stand til at analysere reaktioner på forandringer i forskellige typer af husstandes indre og ydre miljø. Bilgren skelner mellem to typer af forandringer: 1. de der sker som resultat af strategiske beslutninger, som indbefatter valg af bosted, arbejdsplads, anskaffelse af kostbart husholdningskapitaludstyr og familieforøgelse. 2. Den anden og for Bilgren mest interessante forandring udgøres af kritiske hændelser, som er forandringer af forhold i husstandens indre eller ydre miljø, og som husstanden ikke selv har indflydelse på, men som den er nødt til at reagere på ved at tilpasse sine rutiner og omorganisere sine ressourcer. Bilgren interesserer sig i sin empiriske analyse for den kritiske hændelse, som består i lukning af detailvarebutikker i små isolerede lokalmiljøer. Analyseformen kan overføres på andre typer af kritiske hændelser, hvor man skal være opmærksom på, at kritiske hændelser både kan have en negativ og en positiv karakter. En anden type kritisk hændelse kan f.eks. både være det at et husstandsmedlem mister sit job, eller får et job. At en offentlig transportfacilitet oprettes eller nedlægges o.s.v. Analyseformen kan anvendes både på et mikro og på et strukturniveau. Og fokus kan skiftes fra at være husstandens reaktionsmønstre til andre beslutningstageres reaktionsmønstre f.eks. de lokale myndigheders.

9. Afslutning

Jeg håber hermed at have givet et grundigt svar på, hvorledes man kan udforske den uformelle økonomi i den sociale arbejdsdeling - og hvordan man sagtens kan fortsætte med at gøre det. Een måde er naturligvis at arbejde med at producere empiriske data, gerne på en måde så det efterhånden bliver muligt at lave interessante tidsserier. Det har Jens Bonke været beskæftiget med i flere år. Men selv hvis man griber emnet teoretisk an, er der nok at tage fat på.

Jeg har metodemæssigt beskrevet nogle forskningspsykologiske og forskningsstrategiske problemstillinger, der knytter sig til at arbejde på tværs af forskningstraditioner. En sådan placering kan gøres til en styrkeposition, men jeg mener nok, at man i fakultetet med formuleringen af kandidatstipendiet var både naive og uforfærdede i tværfaglighedens navn. Det var jeg også da jeg søgte det, og det ville ikke kunne have fungeret, hvis jeg ikke også havde været stædig og flittig.

Referencer

- Bilgren, Jan (1975): Hushållsekonomiska beskrivningsmodeller - Kritiska händelsers inverkan på hushållet, Foretagsekonomiska Institutionen vid Lunds Universitet.
- Harding, Sandra (1989): Mænd, Kvinder og viden - i identiteter og feministisk epistemologi. I: Koch, Ulla mfl. (red): Køn og Videnskab, Aalborg Universitets Forlag, Serie om Kvindeforskning nr. 27.
- Koch, Ulla (1989): Kvindeforskning i økonomisk forskning - en metodediskussion. I: Koch, Ulla mfl. (red): Køn og videnskab, Aalborg Universitets Forlag, Serie om Kvindeforskning nr. 27.
- Koch, Ulla (1989): Kan de danske omsorgsopgaver komme i klemme med det indre marked? Upubl. conferenceoplæg.
- Koch, Ulla (1989): Visionen om et nyt hverdagsliv i samfundsøkonomisk perspektiv; Udkommer i FREIA's skriftserie 1992.
- Koch, Ulla (1991): Økonomisk teoris syn på kvinder og husarbejde, Samfundsøkonomen 1991:4.
- Koch, Ulla (1991) Teori om arbejdets sekterielle bevægelser - elementære begreber og beskrivelsesformer, AUC, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning.
- Nelson, R. E. S. Winther (1982): An Evolutionary Theory of Economic Change, Cambridge. Mass.: Belkanp Press of Harward University Press.

FREIA, Center for Kvindeforskning i Aalborg, er en tværfaglig organisering af kvindeforskere ved Aalborg Universitetscenter med tyngdepunkt inden for det samfundsvidenskabelige fakultet, som forsker i områder inden for antropologi, historie, sociologi, politologi, økonomi og udviklingsstudier. Det nuværende forskningsprogram "Kønsrelationer, magt og identitet i et udviklingsperspektiv" er ramme om en række individuelle projekter. FREIA er en del af Institut for Samfundsudvikling og Planlægning.